

פרק י': משה ואני

סיפור אהבה

משה ואני - סיפור אהבה

הים. נפגשנו שנית כאשר הייתי לקראת סיום כיתה י' בבית ספר התיכון בקרית חיים, ומשה למד ב"בית הספר הטכני" של חיל האוויר.

איך נפגשנו?

לאחר שעזבתי את תנועת הנוער, הצטרפתי לחבורה "סלונית" - כפי שקראו לזה אז - שהייתה מאוד מבוקשת וכל אחד בעיר רצה להצטרף אליה. אנו הבנות היינו בררניות ולא צירפנו כל אחד. חנה הורוט, שלמדה בבש"מ, הביאה משם את כל הבנים היפים והמוצלחים, מרביתם באו מנהריה, מעכו ומהקריות. כשהיא הציעה שנצטרף גם את משה לחבורה שלנו אמרתי לה:

"מה"טכני" אנחנו לא מקבלים!"

"אותו נקבל כי הוא בחור נחמד, חברותי ויודע לרקוד." אמרה.

חנה הפצירה בי עד שלבסוף "עשיתי לה טובה גדולה" והסכמתי שנצטרף אותו לחבורה שלנו...

והנה, באחד הערבים, בעת השוטטויות שלנו ברחוב בן עמי, הרחוב הראשי של עכו הפונה לכיוון הים, פגשנו במשה ונעשתה בינינו הכרות רשמית. הוא לא הרשים אותי במיוחד ונפגשנו שוב במסיבות.

ומה היה במסיבות שלנו?

המסיבות נערכו בדרך כלל בביתה של חנה כיוון שהורי לא ראו זאת בעין יפה שהמסיבות ייערכו בביתנו. ומה עשינו בהן? היו בנים שניגנו בגיטרה וכולנו שרנו. ערכנו "סיאנסים", היינו מזיזים כוסות ו"מדברים" עם המתים. אבל שיא הערב, ללא ספק, היו הריקודים! מן הפטפון בקעו קולותיהם של אלביס פרסלי אהובנו, אדאמו, ניל סדקה, פול אגנה, הביטלס, קליף ריצ'רד ושאר זמרי התקופה. האזנו גם לזמרות צרפתיות כמו ג'ולייט גרקו ואדית פיאף. הכיבוד היה צנוע מאוד: סנדביצ'ים קטנים עם נקניק או גבינה צהובה ושתייה של מיץ פטל. אלכוהול לא היה קיים במסיבות שלנו.

בחבורה היו גם כמה מספרי בדיחות, ולמרבה הפלא, היו גם בחורים דתיים שלמדו בבתי ספר אליטיסטיים והשתלבו יפה בקבוצה.

זו הייתה קבוצה פלורליסטית מאוד והיו בה בני

ההיכרות ביני לבין משה החלה עוד בילדותנו בעכו. משה, יליד עכו, בן למשפחת עולים מהעיר יאסי שברומניה, התגורר עם משפחתו בבית ערבי מול

הם טענו שזה מפריע לי ללימודים - אבל מי הקשיב להם אז? מה עוד שהוכחתי להם, שזה לא נכון! מקץ חצי שנה של פגישות ומכתבים, הסכמתי (בסוד) להיות החברה של משה. אף אחד מהחבורה שלנו לא ידע, חוץ מחנה. המטרה הייתה להסתיר מהורי, כדי שלא יציקו לי. עדיין לא הייתי מודעת לגודל ה"אלרגיה" של הפולנים כלפי הרומנים. הורי התקשו לקבל את העובדה שהבת שלהם יוצאת עם בחור רומני - זה היה יותר מדי בשבילם! השמיים נפלו... וכל פעם שחזרנו הביתה מאוחר, היו סקנדלים רועמים... ועל אף כל זאת, הקשר בינינו הלך והעמיק. היינו צעירים בגילנו הכרונולוגי, אך בוגרים בהבנת החיים ובראיית העתיד. שנינו תיכנו להמשיך וללמוד, למסד את חיינו ולהקים בית. המשבר ביני לבין הורי החמיר כאשר משה רכש לעצמו אופנוע טריומף בצבע כחול בוהק, וכשהגיע

עדות שונות משכבות אוכלוסייה מגוונות. אף על פי שהורי היו ליברלים, הם קבעו שעלי לשוב הביתה עד השעה 24.00 בדיוק. הם גם התעקשו לדעת מי מלווה אותי הביתה. וכך הדרך הביתה הייתה מתחילה בחבורה גדולה וצוהלת אבל תמיד בסוף, משה היה נשאר איתי לבד. מצאנו שפה משותפת, והוא הצחיק אותי מאוד. במוצאי שבת היינו נפגשים ומטיילים, רק שנינו, לאורך חוף הים. במשך כל הערב, היה משה מדקלם לי את כל המערכונים של ה"גשש החיוור" כשהוא מצטיין במיוחד בחיקוי הניב המרוקאי. לאט לאט למדתי להתוודע לאצילות נפשו ולטוב ליבו. במיוחד נגע לליבי כאשר היה מזמין לרקוד נערה נכה חולת שיתוק ילדים. חשבתי בליבי - זה הבחור המיועד לי! הורי לא ראו בעין יפה כל קשר רציני שלי עם בנים.

טעימות מאפה ידה. אביו של משה, משה דויד ליפא, היה קצב ועבד קשה כדי לפרנס את משפחתו. אפשר לומר עליו ש"בזיעת אפו הרוויח את לחמו".

החלפת שם המשפחה ונסיעתו של משה

ליפא היה שם משפחתו של משה. כשיצא, מטעם הצבא, לשליחות באיטליה, שונה שמו באופן שרירותי למשה שמיר.

החלטנו שהשם לא נראה לנו, והעדפנו את השם שניר, שנשמע לנו יותר ישראלי ומחובר לארץ, בפרט לאחר שהחרמון היה בידינו ואיתו נחל שניר. השם החדש, שדרש החלפת אות אחת בלבד, התקבל ע"י הצבא ומשה יצא את הארץ כמשה שניר.

למשפחתו הודיע על שינוי השם בגלויה ששלח מחו"ל. אחיו אריה הלך מיד בעקבותיו, ומכיוון שאחותו הייתה כבר נשואה, רק הוריו נשארו עם שמם המקורי.

משה נשלח מטעם הצבא להביא הליקופטרים חדשים מסוג בל. בעת היותו בחו"ל, הקפיד לשלוח לי מדי יום מכתב או גלויה. התגעגענו מאוד זה לזה. בעקבות מכתב ששלחתי לו לפאריז, החליט להקדים את שובו ארצה ולהפתיע אותי.

בשעה 4.00 לפנות בוקר, דפק על חלוני בבית הורי. הייתי מופתעת ונרגשת. שמחנו להיפגש לאחר פרידה קשה של שישה שבועות - זמן אין קץ עבור זוג אוהבים...

למחרת הגיע אלי הביתה, וידיו מלאות במתנות מיוחדות: נעליים אופנתיות בצבע בורדו עם ריקועים, עקבים ושרוכים מרומא, כפפות עור בצבע כחול כהה, שפע של בשמים (זאת הייתה הפעם הראשונה שהשתמשתי בבושם), ממחטות רקומות ושתי תמונות מהלובר, עשויות משי: האחת של המונה ליזה והשנייה של הילדה המתפללת.

זה ריגש אותי מאוד, אבל לא ידעתי איך לעכל את

לשכונה ברעש גדול והחנה אותו ליד הבית, אימי הייתה אומרת: "הנה הטריז הגיע!" זה הפך לכינוי החיבה של משה... זאת הייתה חיבה גליצאית עם עוקץ...

כשהתגייסתי לצבא, בהיותי בטירונות ב"מחנה 80", היה משה בא לבקרני בשבתות, רכוב על אופנועו, ועמוס בפירות ובכל טוב.

לאחר סיום הטירונות, כששובצתי למנחמיה, שמרתי בסוד את החברות שלי עם משה. עבור תלמידיי המבוגרים היה עדיף מורה רווקה על פני אחת שמנהלת רומנים. ולכן, כשהגיע משה לבקרני הייתי מציגה אותו כבן דודי וכולם חיפשו את נקודות הדמיון בינינו...

החברות בינינו נמשכה למעלה מארבע שנים. הרבינו לטייל עם האופנוע בגליל, ברמת הגולן, בים, וגם בכפרים הערביים.

בניגוד להורי, הוריו של משה, ובעיקר אימו ואחיו אריה, אהבו אותי מאוד וקיבלו אותי בסבר פנים יפות. האם, רוזה, הייתה מכבדת אותי בכוס תה עם עוגיות

דברי

דברי אלי אהובתי
ציפור קלה
כי לך נפשי

דברי אלי אהובתי ניצת שקד
גינת נפשי,

דברי אלי אהובתי
אדוות הים
כינור נפשי,

דברי אלי אהובתי
האדמה
כי לך לעת
גופי.

ע. הלל

שפע המתנות הזה. הורי פתחו עיניים בתימהון, לא אמרו כלום אבל התחילו להבין שהקשר בינינו רציני. לאחר שהודעתי להורי על כוונתנו להינשא, הם התרגשו ושמחו מאוד. ומאז הפך משה לבן אהוב כמעט כמוני.

החתונה שלנו

החלו ההכנות לחתונה שלנו. בדיעבד, הסתבר לי שאבי לווה סכום כסף נכבד על מנת לממן את המסיבה הגדולה.

החתונה נערכה במלון "וינדזור", ששכן בלב המושבה הגרמנית בחיפה. משה ואבי תיכננו במשותף את החתונה על כל פרטיה.

לאחר היכרות רבת שנים, ב-25 בספטמבר 1969, משה ואני נישאנו. כל חבריי, וביניהם רבים מבני המושבה מנחמיה, הגיעו לחתונתנו. שתיים מחברותי לקחו על עצמן להכין את התכנית האמנותית.

לאחר המסיבה הגיע מועד ירח הדבש. למשה היה אופנוע אך כיוון שהורי חששו שניסע איתו, שכר אבי רכב מחבר, פז'ו חדשה עם גג נפתח, ושילם לו כדי המלך כדי שיוביל אותנו לחתונה ואחר כך לירושלים לירח הדבש.

הכוונה הייתה שייסע איתנו על מנת להיות בטוח שאין אנו נוסעים באופנוע ה-BMW של משה.

כשמשה שמע על "המזימה" של אבי, עלה ערב לפני כן על האופנוע, החנה אותו במלון, כיסה אותו היטב, ו"שיחק אותה" כאילו אנחנו הולכים לעשות בדיוק את מה שאבי תיכנן.

הגענו עם אבי לירושלים, הוא התלהב מהמלון. הלכנו איתו ועם הנהג לכותל, הטמנו בו פתק, הרגשנו באופוריה אמיתית... לאחר מכן הלכו אבי והנהג למסעדת דגים מעולה בירושלים וחזרו שמחים וטובי לב הביתה... ואז, הוציא משה את האופנוע ממחבואו, ויחד "חרשנו" את ירושלים לאורכה ולרוחבה וחזרנו הביתה מלאי חוויות, ועמוסים בסלי מתנות...

הורי נדהמו כשראו אותנו חוזרים כשאנו רכובים על האופנוע. רק אז סיפרנו להם על ה"טריק" של משה...

ב"ח

הורי החתן
שושנה ודוד
ליפא
נהריה

הורי הכלה
צילה ומאיר
גלס
עכו

שאחים להגיון את כה' זכ"ה
להשתתף בשמחת כלולות בניהם

דפנה עב"ל משה

החופה תתקיים אי"ה בשט"ו
ביום ה' י"ג בתשרי תש"ל
בשעה 7.00 בערב, באולם "וינצ'ור"
שדרות הכרמל 14-16, חיפה.
*The wedding will take place on
the 25. 9. 1969 at 19.00 hrs.*

המסע למברקים: גלס-ליפא, מלון, וינצ'ורי, חיפה.

יום החתונה, 25.9.1969 והיציאה לירושלים לאחר חגיגת החתונה

בית חלומותי

בבית חלומותי אשר בראש גבעה
תנור גדול אבנה ואש תמיד תבער
וחלונות שבעה וארובה גבוהה
בבית חלומותי אשר בראש גבעה

אני תנור גדול אבנה ואש תמיד תבער
בבית חלומותי שלי אשר אבנה בראש גבעה

אל בית חלומותי המסויד לבן
הגפן תטפס ישר מן הבוסתן
חרוב גם תאנה יהיו לי כמוכך
בבית חלומותי המסויד לבן

הגפן תטפס אלי ישר מן הבוסתן
אל בית חלומותי שלי המסויד כולו לבן

על בית חלומותי איני יודעת כלום
ככל חלומותי אפל הוא וחתום
ולי הוא מחכה בסבלנות אי שם
אולי בראש הרים, אולי על חוף הים

אולי הוא בית חומה נטוש ונעזב
אולי הוא צריף קטן, אולי מגדל שנהב
דבר אחד עליו ידוע לי עכשיו -
יגור בו איש אחד אשר אותי יאהב

אולי הוא צריף קטן של עץ, אולי מגדל שנהב
אבל יגור בו איש אחד אשר אותי מאד יאהב

נעמי שמר

פרק י"א: משפחה צעירה

משפחה צעירה

חניטה

דרך הקירות הדקים שבין חדרי החברים, אפשר היה לשמוע ה-כ-ל! הייתה לנו שכנה, אישה מבוגרת, כנראה ניצולת שואה, ובלילות היינו שומעים את צעקותיה...

הדלות בה חיינו נגעה לליבו של אבי והוא קנה לנו כיריים חשמליות ופריג'ידר קטן כדי שירווח לנו מעט. את מרבית ארוחותינו אכלנו בחדר האוכל הקיבוצי ומדי פעם היינו מזמינים גם את ההורים. אימי נהנתה מהאוירה הקיבוצית בחדר האוכל, וכשהגיעה, לעיתים רחוקות, היו ידיה מלאות בכל טוב: קציצות, פירות ועוגות.

בחלק מערבי שישי היינו באים לקבלת השבת הקיבוצית בחדר האוכל, שלוותה במוזיקה ובתכנית אמנותית. כולם הגיעו לבושים בחולצות לבנות והארוחה הייתה חגיגית. אני לא יצרתי קשרים הדוקים עם חברי הקיבוץ ובשבתות הרבינו לנסוע אל ההורים בעכו ובנהריה. הורי שמחו מאוד לקבל אותנו והיו אופים ומבשלים את המאכלים האהובים עלינו. במיוחד אהבנו להריח בבואנו את ריחן של עוגות השמרים עם מילוי התפוחים או הפרג שהיו כה ריחניות ומגרות.

קיבלתי משרת הוראה בקיבוץ חניטה בתפקיד מחנכת של כיתה ה' בבית הספר המקומי. הייתי מורה צעירה, חסרת ניסיון בעבודה חינוכית ולא הכרתי מקרוב את השיטה הקיבוצית.

ההתחלה הייתה טובה. הילדים קיבלו אותי יפה. אלא שמהר מאוד גיליתי, שבקרב תלמידי יש ילדים רבים הסובלים מקשיים ומבעיות: בעיות קשב, קשיי למידה, סיטי לילה והרטבות. כל ערב, בשעת ההשכבה, היו משתפים אותי בחרדותיהם ובבעיות המטרידות אותם.

הסתמכתי על תורתו של מורי, גדעון לוין מסמינר "אורנים", ומהר מאוד הגעתי למסקנה שחלק מתלמידי זקוק לטיפול פסיכולוגי. הפניתי את השמות למנהל והוא מיד הסכים. כנראה היו דברים בגו, שעליהם לא דובר בפומבי...

המטפל היה הפסיכולוג בנימין, שגר בתל אביב והיה מוערך מאוד בתנועה הקיבוצית. אחת לחודש, הייתי יוצאת מוקדם בבוקר עם קבוצה של 5-6 מתלמידי לפגישה עימו. במהרה הבנתי שלא חל כל שיפור בהתנהגותם של הילדים ועיקר המאמץ נועד להגן על השיטה ולא עליהם. היום עוסקים רבות בהשלכותיה של הלינה המשותפת על נפשם של הילדים, אך אז איש לא העז להודות בכך, ועלי, מורה צעירה, היה להתמודד עם בעיות לא פשוטות.

במשך כל אותה שנה, משה המשיך בתפקידו הפיקודי בביה"ס הטכני של חיל האוויר, ויום יום היה נוסע על אופנועו לעבודתו במפרץ חיפה.

המגורים שלנו בקיבוץ היו צנועים מאוד: חדר אחד ובו מיטת סוכנות רעועה, עליה מזרון שימיו כבר תמו מזמן, בפינת החדר עמד שולחן כתיבה ועליו מעט ספרים שהיו נחוצים לי לעבודתי. היה גם מטבחון קטן ושירותים שהיו כה קטנים עד שבקושי אפשר היה להיכנס אליהם. את המים לרחצה היינו מחממים בדוד שכאשר הוסק בנפט, האש שהוצתה בו היתה מתפרצת והדוד כולו היה "מרעיש עולמות".

התקף הלב של אבי

בעבודה ונלקח ע"י חבריו לבית החולים. לדאבונו, כשהגיע לחדר המיון שכב שם למעלה משעה, ללא טיפול והשגחה, ורק כשהחל לצעוק ולדרוש שיטפלו בו, החלו להתייחס אליו. בעקבות בדיקת הא.ק.ג. התברר שעבר התקף לב.

בתקופת החלמתו בבית, הגיעו כל עובדי המפעל והמנהלים לבקרו, מה שחימם מאוד את ליבנו, וכמובן הגיעו גם ה"חברים מהמלחמה".

למרות דאגתה המופרזת של אימי, חזר אבי לחיי השגרה ולעבודתו בטמבור.

בית משלנו

מצד שתי משפחות הורינו, החל לחץ מתון שנעזב את חנייתה ונתחיל להתמסד. החלום היה: דירה בשיכון לזוגות צעירים עם משכנתא גבוהה, כמו כל שאר בני ישראל בארץ הקודש. הלחץ גבר כאשר

בוקר אביבי אחד, בהיותנו בחניטה, העיר אותי משה וסיפר לי, בזהירות רבה, שאבי מאושפז בבית החולים בנהריה. כשהמשכתי, בדאגה רבה, לחקור אותו, סיפר לי שאבי עבר התקף לב. כעסתי שלא יידע אותי על כך עוד בלילה, אך הבנתי שחס עלי וניסה למנוע ממני דאגה ונדודי שינה.

למחרת נסעתי מיד לבית החולים בנהריה, ששכן בביתנים עלובים למדי, חלקם בצריפים. אבי שכב במיטתו, חיוור מאוד, אסור היה לו לדבר, ואימי ישבה לידו מודאגת ועצבנית.

כשקיבל את ההתקף, היה אבי בן 62. טכנולוגיית הצינתורים עדיין לא הייתה בשימוש והטיפול היה שמרני מאוד - שבוע בבית החולים ואחר כך חודש מנוחה בבית, ללא תנועה.

כשהתאושש, סיפר אבי שקיבל את ההתקף בהיותו

1970, החברים מהמלחמה, רנה ודונק קוטביץ', באו לבקר לאחר ההתקף

אבי מ"טמבור" את כל הצבעים והכלים הנדרשים לכך. צבענו וניקינו את הבית ותוך זמן קצר היה ראוי למגורים. אימא של משה קנתה לנו - מחסכונוותיה הפרטיים כתופרת - תנור וכיריים, תפרה לנו וילונות לכל חלונות הבית ומצעי מיטה.

כיוון שלא הייתה לנו אפילו מיטה, התנדב חיים לתת לנו מיטה מפורקת עם מזרון. המיטה הייתה עשויה בעבודת יד והחזיקה מעמד עוד 15 שנה, עד שעברנו לבית ביבנה...

את הארון קנינו מיד שנייה בעיר העתיקה בעכו. במקום ספה לסלון שמנו ספסל ועליו כריות צבעוניות. קנינו כמה שטיחים בדואיים בשוק בעיר העתיקה בירושלים, שהוסיפו חום וצבעוניות לבית. במקום שולחן בסלון, שמנו גלגל של כבלי חשמל שנצבע בידי הזהב של משה בצבעי "טמבור"... בבסיס ה"שולחן" הוא קדח עיגולים כדי שנוכל לאחסן בהם בקבוקים ושאר דברים. הוספנו עציץ יפה והבית נראה בעינינו מושלם. בהמשך סרגתי במסרגה אחת אהיל מחוטים, שקישט מאוד את הסלון והוספנו כמה "פופים" כדי שיהיה לחברים על מה לשבת. כמובן שלא ויתרנו על פטפון ותקליטים.

אבי היה פעיל מאוד בשיפוץ הבית, סידורו וטיפוחו. זו הייתה עבודה משימה שיש בה אתגר והיא הפיחה בו רוח חדשה, יוזמה והרבה אנרגיות. הוא היה עסוק כל הזמן במחשבה איך אפשר לשדרג את החיים בו; יצר במפעל סורגים לחלונות ובנה עם משה מחסן בחצר. לקראת לידתו של בנו הבכור, קנה לנו קמין והרכיב לו ארובה. היינו גאים מאוד בתנור הקמין שלנו. שיבצנו סביבו אריחים ומכיוון שהדלק באותם ימים היה זול, בערה האש בקמין שלנו מראשית החורף עד בוא האביב, חיממה את הבית ונתנה לו אווירה נעימה. כבר אז הייתה לנו גם כלבת זאב גזעית שנקראה "עזית" והיא שמרה בנאמנות על הבית.

הורי וגם הוריו של משה אהבו את ביתנו והיו מרבים לבוא לבקרנו כשהם מצוידים בפירות ובמאכלים האהובים עלינו. וכשהגיעו בשבתות, היו מטיילים ברחוב עם נכדם הראשון בעגלה, הכירו את השכנים, שוחחו איתם והייתה תחושה שהם שייכים למקום מימים ימימה.

התכנית, לטווח ארוך, הייתה שנבנה עבורם בית בחלק

חניתה, שתמיד הייתה שלוה ורגועה, הופגזה בקטיושות ומרגמות בחורף 1970, וכן בעקבות מקרה טרגי שקרה, כאשר שתי תלמידותי עלו על מוקש בשעת שיעור רכיבה ורגליהן נפגעו.

החלטתי שעלינו לעזוב את הקיבוץ בסוף השנה. משה היסס. הקיבוץ קסם לו, מה עוד שהצלחנו לחסוך סכום יפה של כסף. מי שבסופו של דבר הטת את הכף לטובתי, היה אבי שלקח את משה לשיחת גברים והסביר לו עד כמה לא טוב לי בקיבוץ. וכך, עם סיום שנת הלימודים, ארזנו את מעט חפצינו, דחסנו אותם ל"דה שבו" הקטנה והמסכנה שלנו וירדנו לעכו על מנת לחפש את מזלנו.

במשך כחודש ימים התגוררנו בבית הורי. למרות "התנאים הנוחים", חסרה לנו הפרטיות ורצינו פינה משלנו. יום אחר יום, כיתתנו את רגלינו בעכו ובקריות כדי לחפש לעצמנו דירה. ההורים רצו שנגור בנהריה או בעכו. אני, שלא רציתי לגדל את ילדיי בעכו, העדפתי את קריית-חיים, שבה שררה אווירה קיבוצית ואנשיה, אנשים שורשיים, חיו בבתים קטנים וצנועים וגידלו את ילדיהם באווירה של שיתופיות, עזרה הדדית וצניעות רבה. הדשאים והירק הוסיפו נופך משלהם והתאימו לציפיותי ולחלומותיי.

בלהט החיפושים, הגעתי לבית ברחוב הראשונים 50 בקריית-חיים. הבית המוזנח היה מושכר במשך שנים כבית אבות אך ניתן היה להבחין בפוטנציאל הטמון בו. מיקומו היה מצוין וההגעה אליו הייתה נוחה. גם אבי וגם אביו של משה ראו בבית מקום של קבע עבורנו ותמכו ברעיון הרכישה.

החל מסע גיוס הכספים לרכישת הבית. המקורות היו מגוונים מאוד; חסכוניותו של משה מלפני הנישואין (משה התגלה כבר אז כ"דן חסכן" רציני), חסכוניותו המשותפים מתקופת היותנו בחניתה, סיוע מאריה, אחיו של משה, ומחיים, "הילד המאומץ" של הורי, ידידם הטוב, שתרום את חלקו בנדיבות רבה. ולבסוף, נרתמו גם הורי למרות שבקושי סיימו לשלם את ההלוואה שלקחו עבור חתונתנו. העדפנו שלא לקחת משכנתא ולהיגרר לשנים ארוכות של תשלומים, אלא ללוות כסף מהמשפחה. תוך שנה אחת, הצלחנו להחזיר לכולם את חובותינו.

לצורך הבאת הבית המוזנח למצב של מגורים, גייס

ואז משה ה"גיבור" נכנס עם הטלויזיה. הורי נדהמו. הם היו מופתעים מאוד, וכמו "פולנים טובים" סירבו לקבל את מתנותינו. ואז החל הטקסט הידוע "מה פתאום? לא הייתם צריכים, קחו לכם" וכדומה. אך אנו עמדנו על כך ולא ויתרנו (מול עקשנותו של משה היה תמיד קשה לעמוד) ולבסוף, הם קיבלו את המתנות שלנו ושמחו איתן מאוד...

מאז השתנו חייהם; לקראת הערב, אבי הכין לעצמו את לוח המשדרים, ואימי נהנתה במיוחד משידורי משחקי הכדורסל. מובן שלא ויתרו על "החדשות הקדושות"...

ולא די בכך; בתקופה ההיא, ההמתנה לקבלת טלפון בבית נמשכה שנים ארוכות, ואנשים היו מתקשרים מטלפונים ציבוריים בעזרת אסימונים. כיוון שמשה היה איש צבא חיוני לכוחות הביטחון, קיבל את הזכות לרכישת טלפון. אך מאחר שאבי היה לאחר התקף לב, החלטנו לוותר למענם על זכותנו לטלפון. הותקן בביתם טלפון ובמידה רבה גם הוא שינה את חייהם.

הולדת בנו הבכור - אסף

לאחר שעברנו לקריית-חיים, חשבנו על הרחבת המשפחה. ואמנם, לשמחתנו, נכנסתי להריון ובתום תשעה חודשים, ב-28 באפריל 1971, נולד בנו הבכור אסף בביה"ח "רוטשילד" בחיפה. אני הייתי בת 23 ומשה בן 24. היינו הורים צעירים.

כבר בכל מהלך ההריון התכווננו ללידה. נודע לי שיש קורס מיוחד לנשים להכנה ללידה המתקיים בבית החולים רוטשילד. מדי שבוע הייתי נוסעת לקורס כדי ללמוד איך מתבצעת הלידה ואיך עלי לנשום במהלכה. לשם כך היה עלי לתרגל תרגילים מיוחדים. כל שבוע הייתי חוזרת מעבודתי בעכו לקריית חיים, נחה שעה קלה בבית וממשיכה לחיפה. בהזדמנות זאת התארחתי אצל דודתי אניה שהתגוררה ברחוב ארלוזורוב 82 בחיפה. היא תמיד קיבלה אותי במאור פנים והייתה מכינה לי אוכל טעים.

בסביבות השעה 17.00 הייתי לוקחת את האוטובוס הנוסע לבית חולים רוטשילד ויחד עם קבוצת נשים חיפאיות מקבלת את ההדרכה. לפגישה האחרונה הוזמנו גם הגברים. המיילדת

האחורי של המגרש והם יעברו לגור לידנו. לצערי, החיים הובילו אותנו לאפיקים אחרים והתכנית לא יצאה אל הפועל.

בכל התקופה שלפני לידתו של אסף, היינו נוסעים מדי יום שישי לבקר את הורי. הקפדנו לא להשאירם לבדם. מכיוון שלהוריו של משה היו עוד שני ילדים, הם קיבלו זאת בהבנה.

באותה עת קיבלתי משרת הוראה בבי"ס "גורדון" בעכו, שבו התרכזו אוכלוסייה של ילדי מעברות ושיכון "עמידר". ראיתי בכך אתגר גדול עבורי.

שלוש המתנות

מאחר שהורי סרבו בתוקף לקבל מאיתנו את החזר ההלוואה שקיבלנו מהם לרכישת הבית, החלטנו לקנות להם כמה דברים שנזקקו להם במקום החזר ההלוואה. המתנה הראשונה הייתה ארון קיר חדש ומודרני, שבאותם ימים נחשב כמוצר מותרות. הארון היה מצופה פורמאיקה, שיא המודרניזציה באותם ימים, והיו בו מגירות נוחות, מתלים ומקומות אחסון מסודרים.

המתנה השניה הייתה מזגן, אביזר שעדיין לא היה בנמצא במרבית הדירות בארץ. כיוון שאבי סבל מאוד מהחום בקיץ, והיה אחרי התקף לב, ידענו שחיינו ישודרגו - ואמנם כך היה!

המתנה השלישית הייתה טלויזיה! בסוף שנות ה-60 לא הייתה עדיין טלויזיה בכל בית בישראל. ידענו שאבי אוהב מאוד לצפות בשידורים ומאחר שלא היה באפשרותו לרכוש אחת כזו, היה הולך מדי פעם לידידו חיים כדי לצפות בשידורים מיוחדים או בחדשות. היה אז רק ערוץ שידור אחד שבו כיכב חיים יבין. משה ואני החלטנו לשמח את הורי ולרכוש להם טלויזיה. נסענו לכפר מסריק, ורכשנו שם טלויזיה גדולה ומסורבלת, העמסנו אותה על מכונית ה"דה-שבו" המסכנה שלנו והבאנו אותה אליהם הביתה.

להורי זו הייתה הפתעה מוחלטת. החלטנו שאני אכנס ראשונה כדי שיפתחו לי את הדלת, ואז משה יוכל להכניס את הטלויזיה. כשנכנסתי לבדי, שאלו מיד: "איפה משה?" ואני אמרתי: "תשאירו את הדלת פתוחה, הוא תיכף יבוא!"

עם אסף, חורף 1972

עם שמלה ורודה... לא הודענו דבר להורי עד שלא ידענו בוודאות שהלידה עברה בשלום ושלי ולילד שלום. הורי התרגשו מאוד וכמובן מיד הגיעו לבקר אותי. עלי לציין, שלמרות שהיו ניצולי שואה, לא העזו לבקש להנציח את שמו של אחד מיקיריהם ואיפשרו לנו לבחור בעצמנו את שם הילד. הערכנו אותם מאוד על כך. אצילות הנפש שלהם בלטה גם במקרה זה. תחילה הייתה לאסף, כמו לתינוקות רבים אחרים, צהבת פיזיולוגית וזה גרם למתח והתרגשות - אך לאחר שישה ימים היא חלפה ויכולנו להתכונן לקראת הברית. כשהגעתי הביתה, עם התינוק בזרועותיי, ציפתה לנו מיטת תינוק חדשה ויפה שהורי קנו לנו ומשה השלים וקנה את כל הצידוד הדרוש. הברית נערכה בחצר ביתנו. כל המשפחה והחברים הגיעו. ולאחריה, מדי יום ב-8.00 בבוקר, הייתה אימי מתייצבת כדי לעזור לי לטפל בתינוק, וב-15.00 מיהרה הביתה כדי לטפל באבי.

הראתה סדרת שקופיות לאבות ולאמהות שבדרך, בהן תוארה הלידה. זו הייתה פריצת דרך, נועזת אפילו, במיוחד לגברים. בהשוואה לגברים האחרים שכמעט התעלפו, משה הגיב יפה וכל הזמן אמר: "חבל שאני לא יכול להיות בהריון וללדת!" ההריון נמשך 42 שבועות. בבוקר יום הזיכרון לחללי צה"ל ביקרנו בבית הקברות הצבאי בחיפה בקבריהם של שני בני-דודיי האחים מנשה ואליעזר, שנהרגו במלחמת העצמאות. בערב, כאשר ישבנו כולנו לצפות בתכניות המיוחדות ליום העצמאות, התחלתי להרגיש כאבים חזקים. כשבדקנו את תדירות הופעתם ראינו שהם מופיעים כל 15 דקות. לקראת חצות, כאשר הצירים תכפו יותר ויותר, החלטנו שהגיע הזמן ונסענו לבית החולים רוטשילד. כשהגענו, לא איפשרו למשה להיכנס והוא חזר הביתה. ב-4.00 לפנות בוקר, בדיוק ביום העצמאות, נולד בנו אסף! כשמשה הגיע בבוקר, היה מאושר לשמוע שנולד לו בן, אף על פי שבחלומותיו חלם על ילדה

התכנית משתנה - אנו עוברים לאילת

היה צחיח וריק. הורי קיבלו את הבשורה ברגשות מעורבים; ודאי העדיפו שנמשיך לחיות לידם בקרית חיים ונממש את תכניתנו שיבואו לגור לידנו. אבי עשה מיד חישוב מעשי כמה זמן ייקח להם להגיע לאילת (כיוון שסבל מפחד טיסה לא בא בחשבון שיטוסו לשם למרות שהיינו משופעים בכרטיסי טיסה ויכולנו לתת להם ללא בעיה) והגיע למסקנה שזה לא נורא: רק 8 שעות נסיעה...

ואמנם, אחת לחודש, היו הורי מגיעים אלינו לתקופה של שבוע ימים. הם הגיעו עמוסי חבילות ובהן פירות וירקות, עוגות טריות וכמובן מתנות. ההתרגשות הייתה רבה. אבי, שסבל מהלחות בצפון, אהב מאוד את מזג האוויר היבש באילת, ואילו אנו, בימי חופשות הקיץ, היינו עולים צפונה לביתם של הורי לתקופה ממושכת. נהנינו מאוד מההליכה לים, מהאוכל הביתי הטעים ומהמפגש עם החברים והמשפחה.

אסף, כמובן, זכה למלוא תשומת הלב: נקנו עבורו מיטה ולול ואבי התקין מושב מיוחד על אופניו, היה מרכיב אותו ושניהם היו רוכבים להם יחד להנאתם ברחובות עכו...

בעקבות הניצחון הגדול במלחמת ששת הימים וכיבוש חצי האי סיני, הוחלט להקים בסיס צבאי בסמוך לאילת, ששמו "עציון". הבסיס הוקם בשיתוף עם האמריקאים והיה אמור לשמש כבסיס דרומי של חיל האוויר. לשם כך נבחרה קבוצה מיוחדת של אנשי חיל האוויר שבראשם עמד יאלו שביט. כשבטייסת הוצע למשה תפקיד בבסיס, הוא בא להיוועץ בי האם כדאי לנו לשקול אפשרות של ירידה לאילת למשך תקופה ממושכת. הסכמתי מיד, גם בשל ההטבות המשמעותיות שגלוו לכך: הורדה במס, ההכנסה שתבוא כתוצאה מהשכרת הבית ועוד, אך מעל לכל הייתה תחושת השליחות וההגשמה הציונית. כך ירדנו כולנו באוגוסט 1972 לאילת. אסף היה בן קצת יותר משנה, החום היה בלתי נסבל - 47 מעלות, והרוחות שקידמו את פנינו בשדה התעופה היכו בפנינו כמו נחשולי אש...

קיבלנו דירה חדשה בקומה הרביעית בשכונה 1248, קרוב לבית החולים. מסביב היו הרים בלבד. הכל

אילת 1972

מלחמת יום הכיפורים

עליהם מזרונים - כל זאת מחשש שנצטרך לשהות בו זמן ממושך.

אסף היה אז בן שנתיים והיה צמוד אלי כל הזמן. שתי נשות החיילים שהיו תחת פיקודו של משה, עברו להתגורר אצלי בבית כיוון שפחדו לשהות לבדן בביתן. היחד שלנו, הצוותא, הקלו על ההתמודדות עם החרדה והחשש. בהמשך שמענו גם על פלישת הסורים לרמת הגולן ועל הנפגעים הרבים בקרב חיילינו. לא היו לנו טלפונים בבתים ולא ידענו מה קורה עם הגברים שלנו שיצאו לעוד ועוד גיחות מעל לתעלת סואץ.

הקרבות הקשים המשיכו. הבנו שהפעם המלחמה לא תסתיים במהרה. התחלנו לאגור מעט מזון בסיסי: שמן, קמח, סוכר, משקאות ומוצרים שיכולנו לרכוש בשק"ם. היה חשש מפני מחסור.

הידיעות הקשות על מהלך הקרבות המשיכו לזרום כל הזמן. עם היוודע מספר האבידות העצום בקרב חיילינו היינו כולנו המומים. המצב בו ישראל מותקפת ונלחמת על חייה היה חדש לנו, בפרט לאחר הניצחון

באוקטובר 1973, בתקופת היותנו באילת, פרצה מלחמת יום הכיפורים. ב-6 באוקטובר ב-5.00 בבוקר הוזעק משה לבסיס בדחיפות, יחד עם שאר אנשי הצוות. בהמשך גויסו כל אנשי המילואים ותוך כמה שעות התרוקנה אילת מכל הגברים, למעט הפנסיונרים ואנשי הביטחון. בשעה 14.00 בצהריים נשמעה הצפירה שקרעה את קדושת החג. תחנות הרדיו החלו לשדר ודווח בהן על המתקפה של הצבא המצרי שחצה את תעלת סואץ ועל הקרבות הקשים המתחוללים שם.

כיוון שזכרתי את תקופת ההפגזות בעת שרותי במנחמיה ובעת היותי בחניטה, ארגנתי מיד את כל הנשים והילדים שגרו בבלוק שלנו לרדת למקלט. לפני כן ניקינו ופינינו אותו מכל החפצים המיותרים שהיו בו, פרשנו שטיחים ומחצלות על הרצפה והנחנו

משה והחבר'ה מהטיסת

באשוויץ'. לאחר המלחמה עלה ארצה והתחתן עם בלומה, שהייתה אחותה של אשתו המנוחה. כיוון שהייתה בודדה מאוד בארץ, נענתה בלומה להצעת הנישואין של מיכאל, אף על פי שהיה מבוגר ממנה בשנים רבות. לזוג נולדו שני בנים: אברהם ומנשה. אברהם, היום ד"ר לאווירונטיקה, טייס ומדען בכיר ברפא"ל, זכה כמה פעמים בפרס בטחון ישראל. איש דתי, בעל משפחה ענפה, גר בקריית מוצקין.

מנשה נקרא על שמו של בן דוד אחר, שנהרג במלחמת השחרור, בהיותו בן 17, בשיירות שיצאו לסייע לקיבוץ יד מרדכי המותקף.

מנשה השני, שנפל במלחמת יום הכיפורים, היה חיפאי בן גילי, מדריך בתנועת "בני עקיבא". בילדותי הייתי מגיעה לעיתים קרובות לבית הוריו. היה נעים להתארח אצלם ולשמוע את מנשה, שהיה ילד מלא שמחת חיים, מנגן במפוחית.

לאחר שחרורו מצה"ל פנה מנשה ליהדות האורתודוקסית ובחתונתו הקהל היה חצוי בין נשים לגברים. לי זה הפריע מאוד, למרות השמחה הרבה שהייתה באולם, ומאז נפרדו דרכינו...

מיד עם היוודע לנו על נפילתו של מנשה, נסעו הורי לחיפה לנחם את המשפחה. נפילתו של מנשה ריסקה את המשפחה והצער היה כבד על הבן שנותר יתום ועל התינוקת שעדיין לא נולדה ולא תכיר את אביה.

מאז האסון נותרו הורי בצפון ותמכו במשפחה הכאובה. מדי יום נסע אבי אליהם כדי לנחם את בלומה ובעלה, אך היא מאנה להתנחם, לא יכלה לשאת את האובדן הגדול, היגון והכאב, חלתה בסרטן ונפטרה מקץ שנתיים. ואילו אביו נישא בשלישית, וחי בטוב עד סוף ימיו.

האווירה באילת, במהלך המלחמה, הייתה רגועה, עם זאת כמעט ולא היה קשר עם הבסיס. האינפורמציה זרמה רק דרך חיילים שירדו מבסיס 'בקעת הירח' שבסיני, והגיעו לאילת.

באמצע המלחמה, משה הגיע במפתיע, לשעתיים בלבד, כדי להחליף בגדים ולהצטייד לקראת שהייה ארוכה בבסיס. שמחנו מאוד לבואו. שתי נשותיהם של חייליו עדיין שהו בביתנו וקיבלו דרישת שלום טרייה מבעליהן שנותרו בבסיס. אחת מהן דאגה מאוד לאחיה, ששירת כחובש קרבי ברמת הגולן.

הגדול של מלחמת ששת הימים, שהתרחשה רק שש שנים לפני כן. החשבנו את עצמנו כמעצמה צבאית שתוכל לעמוד מול כל מתקפה. ההלם וההתפכחות היו קשים לעיכול. האופוריה הגדולה התנפצה לרסיסים ואנשים חששו לגורל יקיריהם שלחמו בצפון ובדרום והקשר עימם כמעט ונותק.

שבוע לאחר פרוץ המלחמה, הגיעו הורי לאילת על מנת לעזור לי וכדי שנהיה ביחד בימים הקשים. כיוון שהדירה שלנו היתה קטנה מאוד, נאלצו חברותי לעזוב. במשך היום הן המשיכו לשהות עימנו. מבחינת מזון לא חסר לנו דבר, מה עוד שהורי הגיעו כמובן מצוידים באוכל ביתי טעים ובמזון למכביר.

במהלך המלחמה, לא זכור כיצד בדיוק, נודע לנו שבן דודי מנשה, בנם של בלומה ומיכאל דוידוביץ', נהרג בקרב על "החווה הסינית" בסיני. מנשה היה בן 26 בנפלו והיה נשוי, אב לילד ואישה בהריון.

מיכאל דוידוביץ' היה בן דודו של אבי ובן גילו, שאיבד את כל משפחתו, כולל אישה וילדים,

משה כפאיד (מצרים) 1973

איתנו, מאוחר יותר, גם לבסיס "חצרים" בבאר שבע.

לידת בננו השני - נדב

בפסח 1974 נולד בננו השני, נדב. הברית נערכה בבית מלון וכל המשפחה הוזמנה לאילת.

השמחה הייתה רבה. הורי היו מאושרים עם לידתו של הבן השני. אבי שימש כסנדק. הוא כל כך אהב את הילדים שביללות הראשונים לא איפשר לי ולמשה לקום אל התינוק והיה בעצמו מחתל ומאכיל אותו. נדב, שנולד לאחר המלחמה, היה נחמה גדולה עבורם. לאחר הצער הרב שחו עם נפילתו של בן דודי מנשה. נדב היה ילד רגוע מאוד והיה נעים לטפל בו. בשלושת החודשים הראשונים רק אכל וישן.

בשנה הראשונה לחייו חיינו באילת. מדי חודש, המשיכו הורי לבוא לבקרנו. בהמשך, הוצע למשה לצאת לקורס קצינים טכניים. הקורס נמשך כשנה וכלל לימודים ב"טכניון" ואימונים באזור שכם. במהלך שנת הקורס, נותרתי לבדי עם שני ילדים קטנים באילת. לנדב הייתה מטפלת "ייקית" בשם שרה, אישה מבוגרת, מסורה, רגועה ונעימת הליכות, שבנוסף לטיפול המסור בנדב, אהבה לבשל ולאפות מטעמים. בעיקר זכורה לי עוגת הפירות שלה שהייתה מאוד אהובה עלינו.

אני לימדתי בבית ספר "ערבה", הייתי מחנכת כיתה ו'. למזלי, בית הספר היה ממוקם ממש ליד הבית וזה הקל עלי מאוד. משה היה מגיע כמעט כל שבוע הביתה ומתמסר כולו לבית ולילדים. הוא ניסה למלא את החלל שנותר בהיעדרו.

הורי, כרגיל, המשיכו לבוא מדי חודש, עמוסי חבילות ובהן מטעמים ומתנות, בעיקר סריגות מעשי ידיה של אימי: סוודרים, אפודות, נעלי בית ועוד.

בימי החורף האילתיים, מרובי הרוחות העזות, הרבו ילדיי לחלות: הצטננויות, דלקות אוזניים וכל העולה על הדעת. על כל אלה התגברתי, אבל כשאסף חלה בחזרת, סיפרתי על כך להורי. בערבו של אותו יום, היתה לי ישיבת מורים בבית הספר. הזמנתי בייביסיטר ועמדתי לצאת - והנה אבי מופיע בדלת! הוא הגיע בגפו, חיוך רחב על פניו, לקח מונית והגיע בעצמו. זאת הייתה התרגשות גדולה עבור שנינו.

כל יום ניגשה לטלפון על מנת להתקשר הביתה ולמשפחתו הצעירה. למעלה משבועיים לא היה מענה ולא הצליחה ליצור קשר ומקץ שבועיים התבשרה על נפילתו. האובדן היה קשה מנשוא. עוד ועוד ידיעות על הרוגים ונפגעים זרמו. במשך שלושת שבועות הלחימה נפלו 2,600 חיילים. מספר בלתי מתקבל על הדעת...

גם בתום המלחמה, משה לא חזר הביתה. הוא שובץ לתפקידים שונים בעיר המצרית פאיד שמעבר לתעלה. למזלם, אף אחד מהטייסים של בסיס "עציון" לא נפל בקרבות והם היו גאים על כך מאוד. המוראל היה ירוד מאוד. הייתה הרגשה שההנהגה איבדה כיוון. רק הצלחתו של אריק שרון בצליחת התעלה הפיחה תקווה לניצחון, במיוחד לאחר כיתור הארמיה השלישית בחולות סיני. באותה תקופה החלה לזרום "רכבת אווירית" של נשק מארה"ב לישראל, באמצעותו הצבא צויד מחדש.

הודות לתושייתו של הרמטכ"ל דדו, הצליח צה"ל להגיע לניצחון, כשהוא ניצב 40 ק"מ מדמשק ו-100 ק"מ מקהיר. אך חרף הניצחון הגדול האווירה הייתה קשה. האובדן היה כבד מנשוא ותחושת הביטחון הבסיסית בכוחנו, התערערה. ענני האופוריה שעליהם ריחפנו מאז מלחמת ששת הימים, הלכו ונמוגו. עם ישראל הבין את משמעותו של המחיר הכבד ששילמנו והשלכותיו על חיי כולנו.

חל שינוי בתפישה הציבורית, הכלכלית והביטחונית שאלה היינו כה רגילים במשך עשרות בשנים. בבחירות שהתקיימו ב-1977 הפיל העם את שלטון מפא"י הבלתי מעורער, ובחר בבגין, יריבו הנצחי של בן גוריון, לראשות הממשלה. שינוי דרמטי זה יקרין בהמשך על כל חייו בארץ.

כחודשיים לאחר תום המלחמה, שבו החיים למסלולם. גם אנו שבנו לחיי השגרה. דרשתי ממשה להחליף דירה, ואכן בינואר 1974 עברנו מדירתנו הקטנה לבית פרטי חדש בשכונה חדשה.

המשפחות שגרו בשכונות לנו היו כולן משפחות חיל האוויר. המגורים בשכונה הצבאית באילת היו נעימים מאוד. הבתים היו פתוחים והייתה הרבה עזרה הדדית. אהבנו מאוד את ביתנו החדש, ויכולנו להביא אלינו את הכלבה "ליידי", כלבת זאב שנדדה

אילת 1975

אותנו בכל טיולינו בסיני. אני זוכרת שפעם כאשר הורי באו לביקורם החודשי הכרנו להם את אימה האלמנה של ברניס והחלטנו לפנק את האימהות ולקחת אותן לבית קפה במלון 'רום' החדש שבעיר. אימי גילתה התנגדות רבה לרעיון ובעיקר "לבזבז הכסף" הזה. היא עשתה ככל יכולתה כדי להימנע מהפגישה הזאת. אך כיוון שברניס הייתה נחושה בדעתה, התקיימה הפגישה לבסוף. לקחנו את שתי האמהות שלנו למלון, הזמנו להן קפה ועוגה ונראה לי שבסופו של דבר אימי אפילו נהנתה מאוד מ"הבילוי הבורגני"... יש לזכור שבתקופה ההיא, אנשים בארץ חיו אחרת. בקרב רוב הציבור הישראלי, לא היה מקובל ולא פופולארי לשבת בבתי קפה או ללכת לבתי מלון. אבי, במשך כל אותו הזמן, שמר על הילדים ונהנה מחברתם והם החזירו לו הרבה אהבה. כמוכן שהרשה להם הכל; הצעצועים היו מפוזרים בכל הבית, הם אכלו בסלון - כל מה שההורים אסרו הסבא הרשה...

אבי נשאר איתנו עד שאסף החלים. טיפל בנדב, שיחק בלגו עם שניהם. האווירה שהשרה בבית הייתה רגועה מאוד והוא לא בחל בשום עבודה; גיהץ חיתולים, צבע מיטות וכסאות, בישל ואפה - אלה היו תחביביו והוא נהנה לעשותם.

כשמשה סיים את הקורס, חשבנו שיקבל תפקיד בכיר בבסיס 'עציון' שבסיני, אך בחיל האוויר חשבו אחרת והוא נשלח לשקם את אנף ההליקופטרים בבסיס 'חצרים' שלייד באר שבע. שוב היה עלינו לעבור. גם לי וגם למשה היה קשה להיפרד מאילת, היו לנו חברים רבים מהבסיס וחברות מבין המורות בביה"ס, וביניהן היתה אחת, ברניס, שהייתה קרובה אלי במיוחד. היא הייתה עולה חדשה מארה"ב, הפכה לבת בית אצלנו ועזרה לי מאוד בתקופה שמשה נעדר מהבית.

ברניס הייתה בתו של רב וקרובת משפחתו של השר בורג. כשאימה הגיעה לבקרה באילת, היא קנתה לה מכונית פז'ו 404 חדשה, בצבע תכלת, ששימשה

המעבר לבאר שבע

בקיץ 1975 היינו אמורים לעזוב את אילת ולעבור לבאר שבע, אך בשל עיכובים ביורוקרטיים, נאלצנו להמתין. המעבר נדחה לראשית ספטמבר. שובצתי כבר לעבודה בבית ספר "נטעים" בשכונה ג'.

לבסוף, קיבלנו דירה ברחוב שלמה המלך, מול האוניברסיטה ובית החולים וליד מגורי הרופאים. השכונה עצמה הייתה שכונה ענייה מאוד. מטרת ראשי העיר הייתה להשביח את אוכלוסייתה ע"י שיבוץ משפחות של אנשי צבא קבע ומגורי סטודנטים.

הורי שמחו כששמעו על המעבר שלנו לבאר שבע - התקצרה להם הדרך, והנה אנחנו מתקדמים צפונה! אבי אמר מיד: "פחות 3-4 שעות נסיעה, זה נהדר!" באחד בספטמבר הייתי אמורה להתחיל ללמד בביה"ס. משה התחיל לעבוד בחצרים בשיקום אגף ההליקופטרים, אך הדירה עדיין לא הייתה פנויה. למזלנו התגוררו בבאר שבע קרובי משפחתי, ארתור ויוכבד, והם שיכנו אותי ואת הילדים אצלם עד המעבר לדירה.

אבי החליט לרדת לאילת ולעזור למשה באריזת הבית. הוא הגיע לאילת בגפו, ארז יחד עם משה את כל הבית וכליו, ולאחר שהמשאית פרקה את המטען בבאר שבע, החליט להישאר עוד שלושה ימים כדי לעזור לנו להתארגן.

בתום שלושת הימים, הבית היה נקי ומסודר וכל דבר עמד במקומו; לילדים היה חדר מאורגן ומסודר וכך גם חדר השינה שלנו והסלון. רק אז אבי נפרד מאיתנו לשלום ונסע הביתה כשהוא מדווח בשמחה לאימי על כל הניסים והנפלאות...

נוכחותו של אבי בימי הקושי, ההתארגנות וההסתגלות למקום החדש, עזרה לנו מאוד ונתנה לנו הרגשה טובה והמון ביטחון.

במבט לאחור אני מבינה עד כמה ידע לענות על צרכי המשפחה בזמן אמת.

מספר חודשים לאחר המעבר לבאר שבע, הילדים כבר היו במסגרות: אסף הלך לגן חובה, ואילו לנדב, שהתקשה להסתגל למעון ויצ"ו, לקחתי מטפלת.

באותה שנה הגיע לפתע אוטובוס "אגד", עצר ליד ביתנו והנהג הוריד ממנו שני שטיחי "מרים" חדשים.

באר שבע, 1976

היום אני מבינה יותר את הגאווה העצומה בסמל המסמל את עוצמת הצבא, את חיל האוויר שלנו, את היותנו מדינה ריבונית - כל אלה עובדות שלנו ה"צברים" נראו כמובנות מאליהן ולא תמיד הבנו את ההתרגשות המתלווה לסמלים המייצגים האלה...

נסיעה ראשונה לאירופה - מפגש עם דודי שלמה ומשפחתו בגרמניה

בשנת 1978 הוצע למשה לצאת מטעם הצבא בשליחות דיסקרטית לאירופה. משה החליט לצרף אותי לנסיעה.

באותו קיץ, באה בת דודתי אושי מגרמניה לבקרנו. היא הייתה נערה צעירה כבת 16, שהגיעה במסגרת קבוצת נוער יהודי מגרמניה להכרת הארץ.

לאושי הייתה זהות חצויה; אביה היה יהודי ואימה נוצרייה. הייתה בה סקרנות רבה לצד היהודי של משפחתה, לכן לחצה על אביה, דודי שלמה, לשלוח

על פי הכתובת שהייתה רשומה עליהם, הבנתי שהם נשלחו על ידי הורי. אחד מהם היה מיועד לחדר הילדים והשני לסלון. הורי רצו שלילדים יהיה חם ונעים ושלא יצטרכו לשבת על השטיחים הערביים הדקים שהיו לנו לפני כן.

כאלה היו הורי, הדאגה והמסירות שלהם אלינו ואל הילדים לא ידעה גבול...

בכל חג ובכל חופשה היינו נוסעים צפונה. התקדמנו - החלפנו את ה"דה שבו" בוולבו סטיישן. היינו יוצאים לדרך בלילות כשהילדים כבר רחוצים, לבושים בפיז'מות, וכל הדרך ישנו על מזרונים מאחור. כשהגענו לבית הורי, הושכבו במיטות החדשות שהוכנו עבורם. הורי התכוונו לבואנו, בישלו ואפו ונהנו מחברתנו. ואילו משה ואני יכולנו, סוף סוף, ליהנות מיציאה לתיאטרון או לקולנוע.

בעת היותנו בבאר שבע, התחלתי ללמוד באוניברסיטה לתואר ראשון במקרא ובהיסטוריה. הלימודים כללו גם סיורים ארכיאולוגיים ארוכים,

שנמשכו, לא פעם, עד שעות הלילה. לא תמיד משה היה יכול להתפנות מעבודתו כדי לשמור על הילדים, ואז אבי היה מגיע במיוחד מעכו, שומר על הילדים, מבשל, אופה, מכבס ומשחק עם הילדים. אבי היה איש נעים הליכות ותמיד השרה בבית אווירה רגועה. כולנו הרגשנו בנוח איתו; הוא לא נתן עצות, לא ביקר ולא שפט, אלא פשוט אהב אותנו.

אבי תמיד התעניין בלימודי, רצה לשמוע מה בדיוק אני לומדת, באיזה תחום, ומה בדיוק משה עושה, ומה קורה בטייסת. הוא היה גאה מאוד בהתקדמותו ובתפקידיו של משה, ונוכחתי בזאת במיוחד כאשר, כשביקרנו בבית הורי בעכו, הגיע חברו בובצ'ו, אברהם קרן (שאהב במיוחד את "הלעטקס של צילה" וטען שהן הטובות בעולם).

כשנכנס הביתה, המדים של משה היו תלויים בכניסה ואבי הוריד את חולצתו של משה ובגאווה רבה הראה לחברו את ה"כנפיים" כשחיוך רחב מתפשט על פניו...

הביקור הראשון של אושי בארץ, 1978

בורגנית. בתום שלושה ימים, כשרצינו לעזוב, התחיל דודי לבכות וביקש שנישאר עוד כמה ימים. החלטנו, בכל זאת, להמשיך בטיולנו להולנד וצירפנו אלינו את אשתו לוטה.

במשך שלושה ימים בלינו יחד; שטנו, ביקרנו במוזיאונים ובכפרי דייגים הולנדיים. דודתי אמרה שזה היה אחד הטיולים היפים בחייה.

כששוחחנו, במהלך הטיול, אמרה דודתי שהייתה מאוד רוצה לבקר בארץ, ואפילו סיפרה שדודי, למרות שיכול היה לקבל בחינם כרטיס נסיעה לארץ, העדיף לנסוע לחופשה של שישה שבועות בשוורצוואלד. היא לא הבינה מדוע נרתע דודי מלהגיע ארצה ולהיפגש עם אחותו (אימי) ומשפחתה.

בזמן העדרנו, הורי קיבלו את האחריות על הטיפול בילדים, ובמשך 3 שבועות, זמן ארוך למדי, הם היו בביתם בעכו.

הילדים, כמובן, טופלו במסירות ובאהבה. אימי

אותה עם כל "הנסיכות היהודיות" לביקור בארץ. לאחר בקשות רבות, נעתר לה, ואנחנו שמחנו מאוד לבואה. אבל הארץ החמה והלוהטת והעבודה הפיזית הקשה בקיבוצים, במטעים ובשדות, הביאו את הילדה המפונקת הזאת להחלטה "שזה לא בשבילה"!

היא גם לא הצליחה להתחבר לשאר חברותיה לקבוצה, בנות העשירים של קרייפלד ודיסלדורף.

מצד שני, ביקוריה אצל הורי ואצלנו, והאהבה שהרעפנו עליה, הביאו להתהדקות הקשר בינינו.

על אף פערי הגיל - היא הייתה צעירה מאיתנו ב-14 שנה - הסתדרנו מצוין. אהבתה לאסף ולנדב הייתה חמה ואמיתית, וכל הביקור שלה בארץ הפך למעין פסטיבל קיצי.

בהמשך לאותו קיץ, טסנו משה ואני לגרמניה ובמסגרת הטיול שלנו ביקרנו גם את דוד שלמה ודודה לוטה בקרייפלד.

דודי גר בשכונה נחמדה, מטופחת, ירוקה, זעיר

ביקור אצל הדוד שלמה ודודה לוטי בגרמניה, 1978

מעדיף למחוק את זהותו היהודית. הוא חשב, בודאי, שעדיף למשפחתו, ובמיוחד לבתו יחידתו שאהב, להישאר בגרמניה ולהיות גרמנים. על כן בחר באלטרנטיבה המערב גרמנית שהבטיחה כספי פיצויים ורווחה כלכלית וסוציאלית הרבה יותר גבוהה מאשר בארץ... דודי, שבנעוריו פנה לקומוניזם, המשיך להתגעגע לשפת היידיש ולחברת היהודים, ולכן הרבה להיפגש עם אנשי הקהילה היהודית בקרייפלד. עם זאת לא נטל חלק בחיי הדת של הקהילה ולא ראה את עצמו ממשיך בדרך אבותיו. במשך השנים נשמר הקשר עם משפחתנו דרך דודתי לוטה, שהקפידה לשלוח מכתבים, חבילות ומתנות במשך כל ימי חייה. לאחר מותה של דודתי, ועם הידרדרות מצבו הבריאותי, עמדה בפניו ההחלטה אם להיכנס לבית אבות יהודי או גרמני. נאמן לדרכו העדיף את בית

הקפידה להכין להם את מיטב המאכלים והעוגות ואבי היה הולך איתם כל יום לים, ולאחר שנחו את שנת הצהריים היה שוב יוצא איתם לטיול בשכונה או לטיילת שלחוף הים. לאחר שחזרנו (ובתום שלושה שבועות של פיטום אינטנסיבי), מצאנו במקום הילדים הרזים שהשארנו, שני ילדים מפוטמים. במיוחד נדב שנראה כמו ילד שנופח ובקושי הצליח להיכנס לבגדיו... היום אנחנו מבינים יותר את גודל המאמץ שנדרש מהורי כדי לעמוד במשימה הקשה של טיפול בשני בנים שובבים שהציקו בשאלות כמו: "איזה מטומטמים ההורים שלי, למה הם כל כך הרבה זמן שם?" הם התגעגעו וגם אנחנו, והחלטנו שיותר לא נצא לחו"ל בלעדיהם. וכך היה בהמשך. תמיד יצאנו יחד, כל המשפחה, והם לא נשארו יותר לבדם. במבט לאחור, כנראה, שבעקבות המלחמה וניסיון החיים המטלטל שעבר, החליט דודי שלמה, שהוא

אימי עם נדב ואסף, עכו, 1978

האבות הגרמני.

על פי סיפוריה של אושי בתו, הוא היה אהוד מאוד על הקשישים במקום ושם גם סיים את חייו.

לאחר פטירתו נקבר בחלקה הנוצרית, לצידה של אשתו, אולם הקהילה היהודית בעירו לא השלימה עם כך והחליטה להעבירו לבית הקברות היהודי שבעיר. בשנות ה-90, כשביקרנו בעיר, הלכנו לבקר בבית מסחר של יהודי בשם קופפר, שהיה מפרנסי הקהילה היהודית במקום והוא סיפר לנו, בגאווה רבה, איך הם הצליחו להוציא את היהודי שנקבר בבית הקברות הנוצרי ולהעבירו, כמעשה מצווה גדולה, לבית הקברות היהודי...

לאושי, בתו, כל תהליך ההעברה נראה מוזר ובלתי מובן ואפילו גרם לה לזעזוע. היא החליטה שלא להקים מצבה על קברו של אביה בבית הקברות

היהודי, גם מפני שחששה מגילויים אנטישמיים כלפיה, במיוחד אם ייכתב על מצבתו של אביה שמו היהודי - שימרמן.

רק אז הבנתי עד כמה עדינה רקמת היחסים של אנשים שמקורם ביהדות, עם סביבתם. כיצד הם מנסים להסוות את מוצאם האמיתי ולהתחמק מזיהויים כיהודים. הבנו, שלמרות המשטר הדמוקרטי, לא פשוט להיות יהודי בשום מקום בעולם.

לנו, הישראלים, הבחירה בין החיים בארץ לבין החיים בגולה כלל לא עמדה על הפרק, לפחות עד שבגרנו. לנו היה ברור, באופן חד משמעי, שזוהי ארצנו ואין לנו ארץ אחרת, למרות המחיר הכבד שהיא גובה מאיתנו. בשבילנו ערך המדינה היהודית הוא כה נשגב שאין בלתו. תחושת חופש הדיבור, המדינה הדמוקרטית והדרכון הישראלי - כל אלה נמצאים

1975 חתונת זוהר בן דוד, עומדים משמאל לימין: סבתא רוזה, דפנה, עמנואל, רינה, משה עם אסף, זוהר יושבים: אריה, סבא דוד, סבא מאיר ומימי אשתו של דוד לויש בן-דוד.

באנדרטה של דני קרוון, באר שבע, 1976

כבר בגנטיקה התודעתית שלנו.

קשה להבין כיצד נכדתו של גדליה, השמש של בית הכנסת בדרוהוביץ', התגלגלה לגרמניה ונושאת איתה זהות גרמנית-נוצרית מלאה. כיצד כל הפלג המשפחתי של בנו של גדליה, שלמה, עבר לזהות אחרת, למקום אחר ובליבו רצון עז לשכוח את העבר ולבנות למשפחתו היסטוריה חדשה.

אין לי ספק שילדיה של בת דודתי, אושי, ישאלו אותה יום אחד שאלות קשות ומעניין מה תהיה תשובתה...

מותה של רוזה, אימו של משה

בשובנו מגרמניה, נודע לנו על מחלתה הקשה של רוזה, אימו של משה, היא סבלה מסרטן הלב. ידענו שלא ניתן לעשות דבר כדי להצילה וימיה ספורים.

משה, שקיבל אז את הפיקוד על "טייסת 123", היה עסוק מאוד ורק בימי שישי יכולנו לבקרה. היינו נוסעים אליה עם הילדים ולנים אצל הורי בעכו. רוזה נפטרה בערב סוכות, מה שביהדות נחשב כמות צדיקים, ועל פי ההלכה, ישבו עליה שבעה רק מספר שעות. לאחר מכן כל אחד פנה לביתו.

רוזה נקברה בבית הקברות בנהריה מול חוף הים.

כל ילדי המשפחה כאבו מאוד את מותה.

לאחר 25 שנה של עוני, סבל ומחסור זכו היא ובעלה לבית חדש ומודרני בנהריה, בקרבתה של בתם זהבה ומשפחתה, ובנם אריה ומשפחתו. נכדים נוספו למשפחה ונראה היה שהגיעו אל המנוחה והנחלה ורוו נחת מבני ביתם, אלא שמחלת הסרטן של רוזה קטעה את האידיליה המשפחתית.

רוזה הייתה ה"מגנט" שאיחד את כל בני המשפחה. היא נהגה לנסוע ולבקר את כל קרובי המשפחה ברחבי הארץ; בנצרת, באשקלון ועוד.

באישיותה היו הרבה רוחב לב, חכמת חיים ואינטליגנציה בין-אישית נדירה. כולם אהבו אותה ורצו בקרבתה: הילדים, השכנים והנכדים - וכולם כאבו את לכתה.

אמצע התמוז

עצוב למות באמצע התמוז
דגלי הקיץ נישאים אל על,
על ראש התורן תור הומה ולא יחדל.
כי על קיצך, ועל קצירך הידד נפל.

עצוב למות באמצע התמוז
דווקא כשהאפרסקים בשפע,
וכל הפרי דווקא צוחק בסל.
ועל קיצך, ועל קצירך הידד נפל.

עצוב למות באמצע התמוז,
עכשיו באמצע התמוז נמות
אל בוסתני הפרי שהתייתמו.
הידד אחר הידד, נפול יפול
ועל קיצך, ועל קצירך, ועל הכל...

נעמי שמר

